

Kufungamana kwa Fasihi Simulizi na Riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio: Uchambuzi wa Visasili katika *Bina-Adamu*

Joviet Bulaya
na
Aswile Mkumbwa

Ikisiri

Lengo la makala haya ni kutalii sababu zinazomfanya mwandishi wa riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio kutumia mbinu mbalimbali za kifasihi simulizi kama vile visasili katika uandishi wake. Ni dhahiri kuwa dhima ya masimulizi ya visasili na mbinu zake za uwasilishaji zinachukua nafasi kubwa katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio. Maswali yanayoweka msingi wa mjadala katika makala haya ni: Kwa nini waandishi wa riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio huingiza masimulizi ya visasili katika riwaya zao? Je, visasili hivyo huwa na dhima gani kwa mwandishi na msomaji wa riwaya inayohusika? Makala haya yanajaribu kuyajibu maswali haya kwa kurejelea riwaya ya *Bina-Adamu* ya Wamitila (2002a).

1.0 Utangulizi

Fani nyingi za fasihi zina mseto mkubwa wa vionjo vinavyotokana na fasihi andishi na fasihi simulizi. Kwa kawaida mtunzi yeyote wa nathari, hususani riwaya, hutawaliwa na hisi binafsi zinazoweza kumfanya aidha aviunganishe vionjo hivyo au avitenganishe (Wafula, 2007:106). Maelezo haya yanadhihirisha kwamba kwa namna yoyote, zipo sababu zinazosababisha mwandishi wa kazi ya fasihi, hususani riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio kuvitenganisha au kuviunganisha vionjo fulani vya fasihi andishi na fasihi simulizi. Kwa hiyo, kama anavyosisitiza Mutembe (2000:107), hakuna fasihi yoyote inayoibuka katika jamii kutoka katika ombwe bali ni lazima kuwepo na mazingira fulani yaliyopelekea kuwapo kwa fasihi nzima au sehemu fulani ya fasihi hiyo. Hivyo, kujitokeza kwa visasili katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio na hususani riwaya ya *Bina-Adamu* hakujaibuka hivihivi tu kutoka katika fikra za mtunzi pasipo sababu au msukumo wowote kutoka mahali au muktadha fulani. Kwa kuwa binadamu wameumbwa kwa namna tofauti za kufikiri, ni dhahiri kuwa kila mmoja anapenda mawazo yake yafahamike kwa watu wengine. Katika harakati za kufanya hivyo, kuna mbinu mbalimbali ambazo mwandishi hususani wa riwaya huzitumia katika kukamilisha malengo yake, hali ambayo husababisha kuwepo kwa namna mbalimbali za kuwasilisha mawazo hayo katika upekee fulani. Namna hizi mbalimbali za uwasilishaji hubadilika kulingana na wakati na mtazamo wa jamii inayohusika.

Bina-Adamu ni miongoni mwa riwaya zinazoangukia katika mkondo wa riwaya ya kimajaribio ambayo imesheheni mchanganyiko wa mbinu mbalimbali katika

uwasilishwaji wake. Pamoja na kushughulika na masuala yanayohusu jamii katika mazingira fulani ya kijiografia, inahusika pia na masuala yanayomgusa binadamu katika jiografia pana ya kiulimwengu. Riwaya hii imetungwa na Kyallo Wadi Wamitila na kuchapishwa mwaka 2002 kipindi ambacho jamii imeshuhudia mageuzi makubwa ya teknolojia ya habari na mawasiliano pamoja na sayansi yajulikanayo kama utandawazi. Riwaya ya *Bina-Adamu* inashughulika na masuala mtambuka ya kiuchumi, kisiasa, kiutamaduni na kimazingira yanayowakabili binadamu katika maeneo mbalimbali ya dunia.

2.0 Maana ya Riwaya ya Majaribio na Visasili

Miongoni mwa wataalamu waliofafanua dhana za riwaya ya majaribio na visasili ni Senkoro (1982, 2006), Mulokozi (1989, 1996), Khamis (2007), King’ei na Kisovi (2005), Mbijima (2011) na Mkumbwa (2012). Mulokozi (1996) anafafanua kuwa riwaya ya majaribio ni aina ya riwaya inayojitokeza katika mikondo miwili. Mkondo wa mjadala-nafsi na mkondo wa riwaya-kweli. Riwaya katika mikondo yote miwili hutungwa pasipo kuzingatia kanuni za kawaida za uandishi wa riwaya. Ule mtiririko wa visa na matukio uliozoeleka hukiukwa. Madai ya watunzi wa riwaya hizi ni kwamba umbo la kawaida la riwaya halitoshelezi mahitaji ya karne hii yenye maendeleo makubwa ya sayansi na teknolojia ya habari na mawasiliano. Hivyo, hubuni mbinu za kuelezea mtiririko wa fikra, hisia na tajiriba ya nafsi isiofuata mfuatano sahili wa visa na matukio, ambao huwa nje ya urazini wa kawaida wa kibinadamu. Senkoro (2006) anaongeza kuwa riwaya ya Kiswahili ya kimajaribio, kama ilivyo kwa fasihi yoyote ya majaribio, ni neno linalotumika kutaja kazi za riwaya zinazochanganya mbinu za kijadi na za kisasa katika nadharia yake. Majaribio yenyewe hulenga katika kukiuka kaida zilizozoeleka za kiutunzi wa riwaya na kutokeza mtindo mpya usiofanana na ule wa kijadi. Zikichunguzwa kwa umakini, sifa kubwa ya riwaya za namna hii huonekana katika mparaganyiko wa matukio yaani hayakupangwa katika kujengana, matumizi ya fantasia na mazingaombwe, mwingilianomatini, uchanganyaji wa historia na ubunifu, matumizi ya wahusika na mandhari dhanaishi, mambo ambayo msingi wake mkuu umo kwenye masimulizi ya visasili.

Naye Khamis (2007) anadokeza kuwa majaribio katika riwaya ya Kiswahili yalianza pale waandishi wengi wa Kenya na Tanzania walipoanza kukataa kuitikia “hewala” kwa kila kitu walichokiona na kusikia kutoka kwa waandishi wakoloni na vibaraka wao. Waandishi hawa walikataa kufuata kila kanuni ya ubunaji, uwasilishaji wa mawazo na uigaji wa sanaa walizozikuta au kuwekewa na watangulizi wao. Kwa hiyo katika kufanya juhudi ya kuondokana na kasumba za kikoloni, waandishi wa riwaya ya Kiswahili walianza kuirejelea jadi yao kwa kuingiza katika kazi zao za kifasihi mbinu na

simulizi zao za kale hususani vionjo vya kivisasili kwa minajiri ya kujenga dhamira mbalimbali katika muktadha wa kiasili.

Viasili kwa mujibu wa Senkoro (1982:27) ni hadithi au simulizi zinazoeleza kuhusu asili au chanzo cha dhana fulani, na kwamba makusudi ya simulizi hizi ni kueleza kwa nini jambo au hali au kitu fulani kipo hivyo kinavyoonekana. Mtaalamu huyu anaongeza kuwa masimulizi hayo huenda mbali zaidi kwa kueleza kuhusu kwa nini baadhi ya watu katika zama fulani zilizopita walikuwa mashuhuri ilhali wengine walikuwa dhalili. Vilevile, husimulia pia uwezo mkuu usiokuwa wa kawaida wa watu, au viumbe fulani katika kutenda miujiza au matendo yao kufanyika kwa nguvu ya kushangaza isiyoweza kuelezwa kwa maarifa ya kawaida ya binadamu.

Nao King'ei na Kisovi (2005:68) wanavielezea visasili kuwa ni simulizi zinazogusia mambo ya zamani sana kuhusu asili ya watu, kazi, kifo, madaraja ya watu na viumbe vingine, uhusiano wa binadamu katika historia na nguvu ya miungu na mizimu katika maisha ya kila siku ya jamii. Wazo hili linaungwa mkono na Mbijima (2011:v) anayeviona visasili kuwa ni utanzu wa masimulizi ya mdomo unaohusu visa na mikasa ya kale inayoeleza imani au mtazamo wa jamii kuhusu ulimwengu na mwenendo wake, asili ya jamii na shabaha ya maisha ya jamii inayohusika.

Kwa ujumla, ufafanuzi unaotolewa na wataalamu hawa unadhihirisha kuwa visasili ni masimulizi ambayo yanajitegemea na yanayotokea katika fasihi simulizi. Hivyo, yanapojitokeza katika mkabala mwingine wa kifasihi na hasa wa kimaandishi, zaidi ya kuhifadhiwa ni lazima kuwe na sababu za kuwepo kwake katika matini hayo. Kwa hiyo, kutokea kwa visasili au mbinu zake za kiuwasilishaji katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio kunapaswa kuangaliwa kwa mapana na kufafanuliwa kulingana na sababu za kutokea kwake, dhima na ujumbe unaowasilishwa na mwandishi kwa kutumia visasili hivyo.

3.0 Aina za Visasili

Visasili ni kipera cha hadithi katika utanzu wa fasihi simulizi. Huelezea asili ya jambo, matendo, imani na mitazamo ya watu kuhusu suala fulani katika jamii. Visasili pia hudokeza chanzo cha tabia za watu, wanyama, mimea na hata mazingira; na kwa kawaida huambatana na matumizi makubwa ya fantasia na mazingaombwe. Zipo aina anuwai za visasili. Mulokozi (1989:6) amegawa visasili katika makundi matatu. Kwanza, visasili-usuli ambavyo huhusu maelezo yanayojadili mianzo ya vitu, watu, hali au dhana fulani katika jamii. Pili, visasili vya miungu na mizimu ambavyo husimulia kuhusu nguvu na uwezo usio wa kawaida unaopatikana nje ya maarifa na akili ya binadamu, unaotendwa na miungu na mizimu peke yao au kwa kuwatumia wanadamu kwa njia ya

ajabu. Tatu, visasili vinavyohusu simulizi za imani na ibada. Lengo kuu la kundi hili la visasili ni kuelekeza mambo fulani yanayopaswa kuaminiwa na jamii ambayo ndiyo husababisha uundaji wa dini ya jamii inayohusika. Kwa maelezo haya tunaweza kubaini kuwa kuna upekee fulani katika visasili na hivyo kutokea kwake katika utanzu mwingine wa fasihi, hususani katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio ni lazima kuwe na sababu na dhima zake katika kuwasilisha ujumbe muhimu kwa jamii au hadhira inayohusika.

4.0 Nadharia ya Uchambuzi wa Data

Katika kuchambua masimulizi ya visasili katika riwaya ya *Bina-Adamu*, tumeongozwa na Nadharia ya Uhemnitiki kama ilivyojadiliwa na Gerhald (1964), Senkoro (1987), Eagleton (1996), Newton (1997) na Wamitila (2002b). Wamitila (2002b) anaeleza kuwa Nadharia ya Uhemnitiki iliasisiwa na walimu wa dini ya Kiyahudi waliojulikana kwa jina la rabi. Walimu hawa waliitumia nadharia hii kutafsiri maandiko matakatifu ya awali ili kupata maana yake kama ilivyotolewa na Mungu. Inasadikika kwamba Mungu aliwatumia manabii kuleta ujumbe fulani wenye manufaa kwa marabi na umma wao. Kwa kuwa manabii hawa walikuwa wanadamu wa kawaida tu, marabi waliitumia nadharia hii katika kupima na kubaini ukweli na uzushi katika mafunuo yaliyoletwa kwao na watu waliodai kuwa ni wajumbe waliotumwa na Mungu kuwaletea habari muhimu za maisha yao. Tangu kuanzishwa kwake, mwendelezaji wa nadharia hii alikuwa mtaalamu Friedrich Schleimacher anayesadikiwa kuishi miaka ya 1768 -1834.

Nadharia ya Uhemnitiki ni taaluma ya kutafuta maana au kiini cha matini kwa kuzingatia sababu za kuwepo kwa matini hayo kwa kuhusisha muktadha unaojitokeza nje ya matini iliyoandikwa. Jones (2000) anadai kuwa tunaweza kuitumia Nadharia ya Kihemnitiki kutafsiri maana ya matini kutoka matini nyingine iliyo nje yake. Anaeleza kuwa matini zinazodaiwa kuwa mpya mara nyingi huwa zilishakuwapo kabla ila hujengwa upya na mwandishi katika misingi ambayo ilishasahauliwa. Lengo muhimu katika Nadharia ya Uhemnitiki ni utukuzaji na ufufuaji wa mambo yaliyosahauliwa katika muktadha mpya. Misingi hii miwili ndiyo inayotusukuma kuchunguza na kuchambua matumizi ya visasili katika riwaya ya *Bina-Adamu*, kipengele cha kifasihi simulizi kinachotukuzwa na kufufuliwa katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio.

Ili kuelewa maana ya matini katika Nadharia ya Uhemnitiki, msomaji hana budi kuyajua mambo mbalimbali yaliyomzunguka mtunzi wa matini inayohusika wakati au kabla ya kuyatunga na kuwarejelea wahusika lengwa wa kazi hiyo wakati ilipowasilishwa kwao. Kwa kufanya hivi msomaji au mhakiki atagundua maana na malengo asilia ya mtunzi katika kuiweka matini yake katika mtindo fulani. Hivyo katika kuchambua riwaya ya *Bina-Adamu* ya K.W. Wamitila, Nadharia ya Uhemnitiki

imetumika kama njia ya kupata sababu na dhima ya visasili katika riwaya hii pamoja na sababu zilizomsukuma mwandishi kutumia visasili katika riwaya yake.

Uchambuzi wa Kihemenitiki unahusisha hatua tatu muhimu. Kwanza ni upitiaji wa matini ili kubaini mbinu mbalimbali za uwasilishaji zilizotumika ndani ya matini yenyewe. Lengo la hatua hii ni kuona namna maneno yalivyotumiwa na mwandishi katika kuwasilisha ujumbe kwa hadhira yake. Pili ni kubaini maana kulingana na maelezo ya matini yenyewe na kukisia sababu ya kuwapo kwa maneno hayo au mbinu fulani za kifasihi kwa lengo la kujenga maana mpya kutokana na maelezo hayo. Tatu ni kufufua muktadha wa kutumika kwa maneno au mbinu hizo kwa lengo la kubaini ukweli unaobebwa katika mbinu au maneno hayo. Katika makala haya tunachunguza sababu zilizomsukuma mwandishi wa riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio, hususani riwaya ya *Bina-Adamu* kutumia visasili na dhima za visasili hivyo. Uchunguzi wa sababu na dhima hizi, ndio utakaotusaidia kubaini kufungamana kwa visasili na riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio, suala tunalolimakinikia katika makala haya.

5.0 Uchambuzi wa Visasili katika Riwaya ya *Bina-Adamu*

Katika sehemu hii tunaangalia sababu za mwingiliano wa visasili katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio ya *Bina-Adamu*. Kwa mujibu wa John (1987), mbinu za kifasihi andishi zinapochanganywa na mbinu za kifasihi simulizi, utendaji wake huwa katika hali inayolingana lakini zikibeba dhima zinazotofautiana kwa kadri zielekezwayo kwa jamii. Kwa hiyo, mtaalamu huyu anapendekeza kwamba ili kupata maana ya kila mojawapo ya mbinu ya kifasihi iliyotumiwa na mwandishi katika matini za kifasihi ni vema kwanza kuchunguza sababu za kutumika kwake badala ya kuhukumu kwa haraka kutoka vionjo vya nje na uzoefu wa kihistoria. Kwa hiyo lengo la makala haya ni kuonyesha uhusiano uliopo kati ya visasili na riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio. Sababu hizi ndizo zinazokuza mwingiliano uliopo kati ya visasili na utanzu huu wa riwaya. Kutokana na uhakiki tulioufanya tumbaine sababu kadhaa zinazopelekea mwingiliano wa visasili na riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio kama ifuatavyo:

5.1 Ushirikishwaji wa Wasomaji katika Vitendo vya Masimulizi

Kwa mujibu wa Campell (1979) na Okpewho (1980) kuna mbinu mbalimbali zinazotumika katika masimulizi ya visasili, ambazo mtindo wake wa usimuliaji hurahisisha mtiririko wa kihalisi na kimantiki kwa lengo la kuifanya hadhira ifikiri na kujiuliza maswali. Katika juhudi ya kutafuta majibu yenye kutosheleza nafsi, hujikuta ikishiriki katika masimulizi kwa kuuliza maswali, kushangaa, kupiga makofi na/au kuitikia au kujongeza baadhi ya viungo vya mwili. Kwa kutumia mbinu hii, mwandishi wa riwaya ya *Bina-Adamu* anaona umuhimu wa kuwa karibu zaidi na wasomaji wa

riwaya yake kwa kutumia usimuliaji wa kivisasili ili kuwafanya wasomaji wa kazi yake wawe karibu naye zaidi na kushiriki kwa vitendo katika riwaya yake. Tunaweza kupata mfano kutoka katika simulizi hii:

Pale kijijini pana vituko, ukienda kwenye kiini chake utaishia kupatwa na madhara makubwa. Nyanya ndiye aliyekuwa akitusimulia lakini sikumwamini kwa sababu alikuwa na mazoea ya kudanganya. Mwanaume atakayekwenda huko anaweza kushtukia amebadilika jinsi na kuwa mwanamke kwa kuwa lazima alizunguke jabali kubwa lililoko hapo. Haya ndio matokeo yake (uk. 9).

Katika mwenendo wa usimuliaji wa kisa hiki, kuna uwezekano wa msomaji kuitikia ehee! Ahaa ni kweli? Kwa kufanya hivi, msomaji anashirikiana na mwandishi kihisia. Katika simulizi kama hii, mwandishi ana uwezo wa kutoa maelezo ya moja kwa moja pasipo kuhusisha masimulizi kisasili kutoka kwa nyanya yake. Dhima ya kisa hiki ni kuonyesha kwamba, mtu asipokuwa mwangalifu anaweza kubadilisha fikra zake za kizalendo kama ataegemea kusikiliza sana sera za kibeberu za Ulaya, ambako husadikiwa ndiko kitovu cha maendeleo ya dunia. Siku zote sera za eneo hili la dunia ni kuhadaa watu ili kutimiza mahitaji ya ubeberu wao. Kwa upande mwingine mwandishi ameogopa tu kusema kuwa yeye ni muumini wa watu wanaosadiki kwamba maovu yote duniani yanatokana na sera za kuiga kutoka mataifa ya magharibi. Kisasili hiki kimetumika kama taasubi ya kubeza uwezo wa viongozi wa nchi zinazoendelea katika kuamua mambo ya busara katika jamii zao pasipo kusikiliza maoni kutoka kwa viongozi na wafadhili kutoka mataifa yaliyoendelea ya Ulaya na Amerika.

Mohamed (1995:83) anadai kuwa katika juhudi za kuiwezesha hadhira kushiriki katika vitendo vya masimulizi, mwandishi wa fasihi andishi hutaka msomaji wake ashiriki kwa kucheka, kuhuzunika, kulia, kupiga makofi, kuuliza na kujibu maswali, kuimba na kutahamaki. Ingawa njia hii ya mawasiliano katika maandishi ni ya mzunguko sana, hata hivyo mwandishi katika harakati za kuishirikisha hadhira au wasomaji wake kwa ukamilifu, anajikuta akitumia mbinu za fasihi simulizi katika kazi ya kimaandishi kama inavyoonekana katika riwaya ya *Bina-Adamu*.

Kwa hiyo katika maandishi ya riwaya, hususani riwaya ya Kimajaribio ya *Bina-Adamu*, matumizi ya visasili ni matokeo ya mwandishi kuiridhisha nafsi yake katika kushirikiana na wasomaji wake kwa karibu zaidi. Hivyo katika kutoridhika kwake na mbinyo wa mambo ulivyo katika maandishi, mwandishi wa riwaya ya *Bina-Adamu* amejikuta akitumia taathira fulani za kimasimulizi katika maandishi yake ili kukidhi mahitaji ya wasomaji wake ya kumwona katika maandishi kwa jicho la imani.

5.2 Kumtumia Mhusika Mmoja katika Mandhari Anuwai

Jambo jingine lililobainika katika uchambuzi wetu ni mchakato wa kumtumia mhusika mmoja katika mandhari mbalimbali za kijiografia na kiwakati. Katika makala haya tutatumia maana ya wahusika iliyotolewa na Mohamed (1995:69) kuwa ni viumbe wa mawazoni wanaoumbwa na mwandishi mwenyewe katika kuibua na kuwasilisha wazo fulani muhimu katika kazi yake ya kifasihi. Wahusika hao wanaweza kuwa watu, wanyama, mizimu, na hata miungu na vitu vingine visivyo na uhai. Mwandishi wa riwaya ya *Bina-Adamu* ametumia wahusika wa aina yoyote anayoona kuwa ni sawa katika kuwasilisha matukio halisi yanayotokea au yaliyopata kutokea awali katika jamii. Kwa mfano, mwandishi amemtumia Jagina kutalii maeneo mbalimbali ya dunia na kujionea viini vya matatizo yake. Katika riwaya hii, Jagina ni mhusika anayeonekana kutokuwa katika urazini wa kibinadamu. Aidha, anaelezwa kuwa chanzo cha matatizo mengi ya dunia na hasa yale ya nchi za dunia ya tatu. Mhusika huyu kimsingi si binadamu kwa sababu anapitia katika uzoefu wa namna nyingi na za ajabu ambazo haiwezekani kwa binadamu wa hali na uwezo wa kawaida kuweza kufaulu. Hoja hii inashadidiwa na kisa hiki:

Nakumbuka kuwa nilishasikia kisa cha mwanamke aliyejulikana kama Pandora aliyeolewa na Prometheus, hata baada ya kuonywa na kaka yake, Epimetheus asimwoe. Katika kisa kile ilisemwa kuwa Prometheus alikuwa na sanduku aliloweka mahali fulani chumbani na alilomwonya mkewe asilifungue hata siku moja. Siku moja Pandora alishikwa na hamu ya kutaka kujua kilichokuwa kimefungiwa mle. Alipokifungua, maovu yote yaliyokuwamo mle yalitoka na kujaa ulimwenguni. Kilichobakia mle ni matumaini tu (uk. 138).

Simulizi hii ni ya Kigiriki. Inatupeleka Ulaya ambako kutokana na tamaa na kukua kwa mahitaji ya kibepari, walitawala sehemu mbalimbali za dunia ambazo sasa zinakabiliwa na umaskini, magonjwa, ujinga, ukabila, migogoro ya mipaka, uroho wa madaraka, ufisadi wa mali ya umma, migogoro ya ardhi na mikataba mibovu ya uwekezaji. Dhima ya kisasili hiki ni kuidhihirishia jamii kuhusu madhara ya kulea udhaifu fulani katika mfumo au mtu binafsi unaoweza kuzalisha matatizo mengine mengi na mabaya zaidi kwa jamii. Kisa hiki kinaweza kuchukuliwa pia kama taasubi ya kuaminisha umma wa walimwengu kuwa maovu mengi hapa duniani yanatokana na ushawishi na maamuzi mabovu ya wanawake.

Halikadhalika, mwandishi wa riwaya ya *Bina-Adamu* ameshindwa kuzuia utokeaji wa wahusika wanyama kama vile nyoka, kinyonga, bundi, beberu, popo na samaki. Katika riwaya ambamo tungetegemea kukutana na wahusika binadamu, tunawakuta pia

wahusika wa kivasili kama tulivyowaorodhesha hapo juu. Mulokozi (1989) anasema kwamba wahusika wa namna hiyo ni viwakilishi tu vya matendo na tabia halisi za binadamu katika mazingira yao, hasa pale wanaponekana kupewa uwezo unaopita mipaka ya utendaji wa kibinadamu. Kutokana na maelezo haya tunabaini kwamba visasili vinatumia wahusika wa jinsi mbalimbali. Suala hili mwandishi wa riwaya ya *Bina-Adamu* anaona kuwa linafaa na katika riwaya yake; anatumia wanyama kuwakilisha tabia za binadamu halisi. Kwa hiyo, visasili vinavyotumia wahusika wa namna hii vinapodokezwa katika riwaya na hasa riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio kama vile *Bina-Adamu* lengo lake hasa ni kuonya na kukemea tabia zisizofaa kwa jamii inayohusika. Vilevile, kuhimiza tabia njema zinazowakilishwa na viumbe vilivyotumika ndani ya masimulizi hayo. Kwa mfano, mwandishi wa riwaya hii anatumia kisa cha ndege na kinyonga kusawiri haya pale anaposema:

Kisa cha ndege na kinyonga nilikikumbuka vizuri sana. Tulisimuliwa na nyanya zamani kabla hajafa. Muumba alimtuma kinyonga aende alikokuwa akiishi binadamu. Alipaswa kumweleza maamuzi yake kuwa ataishi milele na milele. Kinyonga naye mnajua wajukuu zangu, ana hatua za pole pole-e-e-e-e. Akatembea kwa mwendo wake wa kawaida. Lakini baada ya muda, Muumba naye akaghairi. Akaamua kumtuma ndege kwenda kubatilisha ujumbe huo. Yule ndege aliruka kwa wepesi hadi alikokuwa akiishi binadamu. Alimkuta kinyonga akibabatiza maneno yake. Yule ndege alimkatiza: Uliambiwa kuwa utakufa...Huo ndio ulikuwa mwanzo wa kifo (uk. 26).

Kisasili hiki kimekusudiwa kuwaonya watu wa makundi mawili. Kwanza ni wale wanaofanya mambo yao polepole na kusababisha kuibuka kwa mambo mengine kabla jambo moja halijaisha. Hivyo, mambo yote kutofanikiwa. Pili ni watu wanaofanya mambo kwa pupa, pasipo kufikiri vema na kusababisha uharibifu mkubwa. Kisa hiki vilevile kinaonesha mwanzo wa baadhi ya mambo yanayowatatana binadamu kama vile kifo. Hapa ndipo wahakiki wengi wa riwaya za kimajaribio wanapojenga msingi wa madai yao juu ya waandishi wa riwaya za mkondo huu kwamba wanayaona maisha kuwa hayana maana kwani hata mtu akifanya jema au baya mwisho wa yote ni kifo.

5.3 Matumizi ya Mandhari zisizo na Mipaka

Katika riwaya ya *Bina-Adamu* kumetokea pia mandhari yasiyotulia sehemu moja. Kezilahabi (2003) anaonesha kuwapo kwa aina mbili za mandhari katika kazi za kifasihi, yaani mandhari ya kubuni na yale ambayo ni halisi. Kezilahabi anadai kwamba mwandishi anayetumia mandhari ya kubuni hana tatizo sana katika kuchagua mandhari yanayofaa kwa kazi yake. Aidha, kwa mwandishi anayetumia mandhari halisi lipo tatizo

kubwa. Hali hii ni kutokana na kuwa mandhari anayochagua lazima yabebe sura halisi ya kile kinachosimuliwa. Hii inakuwa hivyo kwa sababu katika utunzi wa riwaya unaofuata kaida za kijadi ni muhimu kwa mwandishi kuiweka bayana mandhari ya matukio ya riwaya yake. Lakini hali si hivyo katika simulizi za visasili. Mambo huweza kuvuka nje ya mandhari zinazofikika na wanadamu hivyo kutokeza uhalisia-ajabu wa namna fulani. Jambo hili hufanywa kwa makusudi ya kuonesha kuwa mwanadamu si mwisho au mjuzi wa maarifa yote. Kwamba upo uwezo nje ya mipaka ya ubinadamu inayoweza kuathiri mwenendo wa maisha yake na ni lazima mwanadamu atambue hili. Katika hali kama hii si rahisi kwa mwandishi mwenye kutumia mandhari halisi ya kaida ya kijadi kuwabadilisha wahusika katika mambo mbalimbali mengine ambayo hayaweze kani katika uwezo wa kawaida wa mwanadamu.

Kutokana na uhakiki tulioufanya tumbaine kuwa kwa upande wa visasili hali inakuwa tofauti kwa sababu visasili vingi huvuka mipaka ya makabila, mataifa na hata mabara. Hivyo, humpa mwandishi uwanja mpana wa kuwatembeza wahusika wake popote anapooona kuwa panafaa kwa ufanisi wa kazi yake. Hii inatokana na kufanana kwa visasili vingi vinavyohusiana na mambo ya msingi ya maisha ya binadamu kama vile uhai, kifo, maadili, utu, uovu, tamaa, wema na ushujaa.

Kwa mfano, katika riwaya ya *Bina-Adamu*, mwandishi anamtumia shujaa Jagina kwa kusaidiwa na mwanamke anayetambulishwa kwa jina la Hanna kutembelea nchi za mabara yote duniani, kujionea namna mambo yalivyo, hasa kiuchumi, kisiasa, kijamii na kiutamaduni. Tunaweza kuona uhalisi wa mandhari tofauti kwa maneno haya:

Tunawapokea wageni wengi siku hizi, hasa kama wewe. Wanatoka kila mahali, Marekani ya Kusini, Asia, Uropa na kwenu Afrika (uk. 139).

Katika maelezo haya tunaona maeneo mbalimbali ambayo mhusika anapelekwa na kujionea mafanikio na mapungufu ya kila eneo. Jagina anapata maelezo haya akiwa Marekani ya Kaskazini. Katika mandhari yanayojumuisha eneo la ardhi na wakati, Jagina anaelezwa kwamba, Waafrika wanaishi pembezoni mwa wakati japo wao ndio chanzo cha ustaarabu duniani na hali hii wanaikubali. Mwandishi anajaribu kuwasadikisha umma wa Waafrika kujiona kuwa sehemu ya mafanikio ya ulimwengu; ni tatizo la rangi tu ndilo linaloleta shida. Kwa kufanya hivi mwandishi anarejeza wasomaji wake kipindi cha biashara ya watumwa na ukoloni ambapo inaaminiwa kuwa ndivyo vipindi vilivyo inufaisha zaidi Ulaya na Marekani na kuicha Afrika ikiwa hoi kiuchumi, kiteknolojia na kifikra. Tazama nukuu ifuatayo kwa ufafanuzi zaidi:

Lakini ndiyo maisha ya siku hizi yalivyo. Uwongo umechukua kiti na kuketi kijijini. Picha za uongo kuwahusu wakazi wa miji yote zimesambazwa na ajabu wengi wetu wanazikubali! Wanakubali kwamba wao ni watu wa pembezoni tu. Tulizunguka mahali kwingi kabla ya jua kuchwa. Tunaishi katika urazini na kuwili mwenzangu, kujijua kupitia macho ya wengine; tunaishi pembezoni. Hii ndiyo tanzia ya rangi! (kur. 75, 125).

Kihemenitiki, wakati waweza kupelekwa mbele au kurudishwa nyuma kwa lengo la kupeleka ujumbe na si kueleza hali fulani katika wakati huo. Mukstadha wa wakati hubeba maana ya maisha na mazingira ya kijiografia. Kwa mfano mwandishi anatumia wakati kubainisha mwachano wa kimaendeleo baina ya mataifa ya Afrika dhidi ya yale ya Wazungu. Mwandishi anasema, wakazi wa Ulaya, kwa vile wao katika kusaka furaha wamepita katika mageuzi ya aina mbalimbali kiuchumi na kisiasa, wanadai kuishi leo. Jagina akiwa na mwenyeji wake kutoka Ulaya, hatimaye wanafika Marekani ambako neema yake ni kubwa kuliko Ulaya; kwa hiyo hawa wanaishi leo na kesho. Afrika ni watu waishio jana kwa vile wako mbali na mafanikio ya kiuchumi na kijamii. Tazama nukuu hii inavyosema:

Umetoka wapi? Aliniuliza hatimaye. Nilisema nilivyoelekezwa ingawa akili yangu iliniambia nitaje jina la bara langu Afrika. Yule jamaa aliniangalia kwa mshangao mkubwa kisha akasema nusu akicheka nusu akipaaza sauti. Kumba unatoka jana? Jina langu ni X. Basi karibu leo na kesho (uk. 117).

Mbinu ya wakati katika visasili ni jambo la kawaida kwani hudokeza mwendo mrefu wa mwanadamu katika kusaka mafanikio ambayo hatimaye hufikiwa baada ya mapambano dhidi ya vizuizi vingi ambavyo hutanzuliwa kwa namna ya ajabuajabu tu. Wakazi wa Bara la Asia wakiwa katika mchakato wa maendeleo yaendayo kwa kasi, wao wanadai kuishi kwa matumaini. Wana matumaini kwamba baada ya muda si mrefu watakuwa katika maendeleo halisi. Hebu tuone nukuu ifuatayo:

Najua una safari ndefu. Ukiwaona waambie bado tuna matumaini! Raha ya maisha bado tunajua licha ya kuishi katika mazingira haya. Hii ndiyo njia yetu ya kuidhihaki jana (uk. 29).

Kwa upande wa Marekani ya Kaskazini, wao ni bustani ya Eden ya pili. Wanaishi leo, kesho na kesho kutwa. Wanaishi katika uhalisi wenyewe kwa sababu ndilo taifa lenye nguvu kiuchumi na kisiasa. Hawabahatishi katika programu zao za maendeleo kama inavyodhihirika katika nukuu hii:

Basi karibu leo na kesho. Karibu utafika mwenye bustani ya Edeni ya Pili. Tunaishi kidogo katika leo lakini sana sana kesho kutwa. Hapana sisi, tunaishi katika uhalisia wa kisayansi! Ukimwona mwambie msahau jana, kesho humkumbusha! Mwambie sisi hatuishi katika ndoto bali katika uhalisia wenyewe (kur. 117, 125, 128).

Mzunguko huu wa Jagina katika mabara yote umewezekana tu kwa kutumia visasili anavyovitumia Mwandishi kueleza namna maisha halisi yalivyo katika maeneo tofauti ya dunia. Kwa hiyo, ni kwa msaada wa visasili ambapo mwandishi ameweza kumtembeza kwa haraka mhusika mkuu katika mandhari mbalimbali. Sio jambo lenye kumakinika mhusika mmoja kuwapo katika mandhari tofauti kwa wakati mmoja bila kukiuka kaida za kijadi. Muktadha wa jana, leo na bustani ya Edeni ya pili umetukuzwa kwa lengo la kuwajulisha wanadamu namna maisha yanavyotafsiriwa katika maeneo mbalimbali ya ulimwengu.

5.4 Utambulisho wa Mwandishi kwa Jamii yake

Katika kuchambua maandishi ya riwaya ya *Bina-Adamu* makala haya yamebaini kwamba, pamoja na kushughulika na matatizo ya jamii, mwandishi huitumia sehemu ya maandishi hayo kujitambulisha yeye binafsi na jamii yake. Kwa kutumia kisa cha watu wanaoishi kwa matumaini, mwandishi anajitambulisha kuwa yu Mwafrika wa rangi nyeusi.

Nilikumbuka kisa cha watu walioishi kwa matumaini. Sasa ndio nakumbuka kuwa hata sura walifanana na mimi. Rangi ya ngozi yao ilikuwa nyeusi kama yangu. Lazima matumaini ni kitu muhimu katika maisha ya watu kama sisi, nilijiambia (uk. 79).

Tunaweza kuona, katika maelezo haya kwamba, katika kazi yake aliyoipanga kivasasili, mwandishi anahangaika kujieleza kuwa yeye ana asili gani kijamii, hivyo kubainisha wazi kwamba maudhui ya kazi yake, yanalenga kuwafundisha watu wa jamii gani.

6.0 Hitimisho

Katika makala haya tumebaini kuwa kuna uhusiano wa kitanzu kati ya tanzu za fasihi simulizi na zile za fasihi andishi hususani visasili na riwaya ya Kimajaribio. Kwa kuitumia riwaya ya *Bina-Adamu* ya K.W.Wamitila tumejadili kwa ufupi mambo yanayofanya kuwapo kwa mwingiliano wa visasili katika riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio, ambapo tumebaini kuwa mwandishi wa riwaya hii ametumia visasili kwa lengo la kuvuta hadhira ya wasomaji karibu zaidi kama ilivyo katika fasihi

zinazowasilishwa kwa mdomo na matendo. Kwa kutumia masimulizi ya visasili, imekuwa rahisi kwa mwandishi kuyajenga na kuyafafanua maudhui ya kazi yake kwa urahisi zaidi katika dunia pana. Ameweza pia kueleza matatizo yanayozikabili sehemu mbalimbali za ulimwengu na kwa kada mbalimbali za binadamu. Hivyo, msomaji anaweza kupata ulinganishi mzuri kuhusu kufanana na kutofautiana kwa matatizo, katika ulimwengu mpana zaidi, matatizo yanayogusa watu na matabaka tofauti. Pia, kwa kutumia visasili, mwandishi amekumbusha namna utendaji wa sehemu moja ya dunia unavyoweza kuathiri sehemu nyingine. Hivyo, wasomaji wanapata taarifa za kuwawezesha kukabiliana na changamoto za namna mbalimbali zinazotokea nje na ndani ya jamii zao hususani wakazi wa bara la Afrika.

Marejeo

- Campbell, R. (1979). *The African Novel: A Discourse between Tradition and the Present* katika <http://www.suit.101.com/content>. Imepakuliwa tarehe 16 Septemba, 2011.
- Eagleton, T. (1996). *Literary Theory: An Introduction* (2nd edition). Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
- Gerhald, E. (1964). *The New Hermeneutics and the Early Luther Theology Today*. Juzuu Na. 21/1 katika <http://en.org/wiki/hermeneutics>. Imepakuliwa tarehe 8 Septemba, 2011. Jina la Juzuu/Jarida
- John, G.T. (1987). *The Shape of Reason: Argumantative Writing in Colleges*. Nairobi: Oxford University Press.
- Jones, L. (2000). *The Hermeneutics of Sacred Architecture: Experience, Interpretation and Comparison*. Cambridge Mass: Havard University Press.
- Kezilahabi, E. (2003). "Kiswahili katika Karne ya Ishirini na Moja: Riwaya na Utamaduni wa Mtanzania Karne ya Ishirini na Moja." Katika *Kiswahili* Juzuu Na. 67. TUKI: Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- King'ei, K. na Kisovi, C.N.M. (2005). *Misingi ya Fasihi Simulizi*. Nairobi: Kenya Literature Bureau.
- Mbijima, R.J. (2011). "Dhima ya Visasili katika Kabila la Wagogo." *Tasnifu ya Digrii ya Umahiri*. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. (Haijchapishwa).

- Mkumbwa, A. (2012). "Ujitokezaji wa Visasili na Visakale katika Riwaya ya Kiswahili ya Kimajaribio." Tasnifu ya Digrii ya Umahiri. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. (Haijachapishwa).
- Mohamed, S.A. (1995). *Kunga za Nathari ya Kiswahili: Riwaya, Tamthiliya na Hadithi fupi*. Nairobi: East African Education Publishers.
- Mulokozi, M.M. (1996). *Utangulizi wa Fasihi*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- _____(1989). "Tanzu za Fasihi Simulizi. Katika *Mulika*, Juzuu Na. 21. TUKI. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. uk. 1-24.
- Mutembei, A.K. (2000). "Fasihi ya Kitaifa na Fasihi ya Kiswahili ni Dhana ile ile? Katika *Mulika* Juzuu Na. 26. TUKI. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Uk. 9-18.
- Newton, K.M. (1997). *Twentieth Century Literary Theory* (2nd edition). New York: St. Martina Press.
- Okpewho, I. (1980). "Rethinking Myth" katika *Africa Literature Today*, Juzuu Na. 11. New York: African Publishing Company.
- Senkoro, F.E.M.K. (1982). *Fasihi*. Dar es Salaam: Kiwanda cha Uchapishaji cha Taifa.
- _____(1987). *Fasihi na Jamii*. Dar es Salaam: Press and Publicity Centre.
- Wafula, R.M. (2007). *Nadharia na Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: Sai Industries Ltd.
- Wamitila, K.W. (2002a). *Bina-Adamu*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- _____(2002b). *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers.

